

Tentoonstelling

De ogen van de duisternis: de uilen.

“Elk meent zijn uil een valk te zijn”

Uilen hebben in de loop van de geschiedenis vaak een belangrijke plaats bekleed in de volksverhalen en in de kunst.

Reeds bij de oude Grieken stond de uil in hoog aanzien en werd Pallas Athene, de godin van de wijsheid, de wetenschap en de kunst, steeds voorgesteld in gezelschap van een steenuil.

In alle beschavingen en kulturen zijn tientallen afbeeldingen van uilen terug te vinden. Ook in de spreuken en de zegswijzen zijn de uilen goed vertegenwoordigd.

Er schuilt echter een zekere tweeslachtigheid in de uilensymboliek. Enerzijds is hij het symbool van de wijsheid, het doorzicht, het goede, anderzijds symboliseert hij evenzeer onheil, angst, het kwade.

Deze zeer uiteenlopende symboliek is een gevolg van de beoordeling van de uilen volgens onze menselijke maatstaven en reacties. Wanneer men overdag een rustende uil bekijkt doet hij ons inderdaad denken aan een wijze in diep nadenken verzonken figuur. 's Nachts echter bezorgt hij ons vaak koude rillingen. Hij nadert volkomen geruisloos en de akelige schreeuw- en blaasgeluiden komen dan ook onverwachts en schrikwekkend over. Daarom wordt hij vaak samen met andere nachtelijke verschijningen, zoals vleermuizen en zwarte katten, vereenzelvigd met het wereldje van heksen en tovenaars.

Grieks muntstuk, 5e eeuw voor onze tijdrekening

Zoals iedereen waarschijnlijk wel weet, behoren de uilen tot de klasse van de vogels. Deze klasse kan in een 26-tal orden onderverdeeld worden, alhoewel de meningen hierover verdeeld zijn. In totaal telt men ongeveer 8700 vogelsoorten, waarvan 5200 soorten behoren tot één enkele orde, nl. deze der zangvogels. Op het eerste zicht zou men de uilen samen met de roofvogels in één orde rangschikken. Inderdaad, wat hun uiterlijk en hun voedingsgewoonten betreft, hebben zij er veel mee gemeen. Nochtans vormen de nachtroofvogels, waartoe de uilen behoren, een afzonderlijke orde. Zij zijn verwant met de nachtzwaluwen of geitemelkers, hoewel de familie der kerkuilen toch ook verwantschap vertoont met de valken. De orde der nachtroofvogels telt slechts 144 soorten waarvan er een 7-tal in België voorkomen.

“Er vliegen geen uilen met bonte kraaien”

De meest voorkomende is de **bosuil**, een vrij grote vogel met een vleugelspanning van ongeveer één meter. Zoals zijn naam het zegt, is hij een bewoner van onze bossen en parken.

De **ransuil** is ongeveer even groot, doch hij komt minder voor en bewoont vooral dennebossen. Hij bezit de typische oorpluimen die hem gemakkelijk herkenbaar maken. Deze pluimen hebben echter niets met de eigenlijke oren te maken en het zijn de mensen die er deze overeenkomst in zien.

Het kleine **steenuiltje**, dat slechts de grootte heeft van een merel, is eerder een bewoner van bosranden en boomgaarden.

De **kerkuil** is vermoedelijk de meest mysterieuze verschijning onder het uilenvolkje. Zijn zeer bleek gevederte, zijn ijselijke schreeuw- en blaasgeluiden en zijn plotse nachtelijke verschijning omheen de door maneschijn verlichte kerktorens, gaven aanleiding tot talrijke spookverhalen. Hij huist dan ook vaak in de omgeving van de mens, op zolders en vlieringen van kerken of schuren.

De overige soorten zijn zeldzaam in België.

De **ruigpootuil** broedt in de bossen in het oosten van ons land. Hij is amper groter dan de steenuil.

De **velduil** daarentegen jaagt vaak overdag in open vlakten. Hij broedt hier alleen tijdens muizenrijke jaren, maar is wel een regelmatige herfst- en wintergast.

De zeer grote **oehoe**, met een vleugelspanning van 1,5 meter, is sedert enkele jaren opnieuw in onze Ardense wouden te vinden, dank zij de immigratie vanuit Duitsland.

“Smakelijk”

Onze inheemse uilensoorten verschillen niet alleen qua verspreiding en grootte doch ook wat hun voedselgewoonten betreft.

De bosuil, de ransuil en de kerkuil jagen vooral op kleine zoogdieren, doch vullen hun dieet ook aan met vogels, amfibieën, insecten, e.d.

De steenuil voedt zich hoofdzakelijk met regenwormen en insecten.

De relatieve hoeveelheden knaagdieren (muizen, woelmuizen, ratten, enz.), insekteneters (spitsmuizen, mollen, enz.) en andere prooidieren verschillen sterk van soort tot soort. Doch ook binnen één soort variëren deze verhoudingen. Ze worden beïnvloed door het jachtterrein van de uil, het seizoen, het voedselaanbod, enz.

Zo zien wij o.a. dat de kerkuil helemaal niet vies is van een spitsmuis, daar waar de ransuil deze prooi niet schijnt te lusten.

Er blijkt tevens een duidelijke overeenkomst te zijn tussen het percentage vogels op het menu en de mate van verstedelijking van het jachtgebied van de uil. Zo zien we ook dat het dieet van de uil wijzigt naargelang het seizoen en de heersende weersomstandigheden. Zo zal een kerkuil bij regenweer voornamelijk spitsmuizen “slaan”. De uil kan deze diertjes nog opsporen dank zij hun ononderbroken gepiep, dat het geluid van de regen overstemt.

“Wat baten kaars en bril als de uil niet zien wil?”

Inderdaad, niettegenstaande de uilen over een uitzonderlijk gezichtsvermogen beschikken, vertrouwen zij voornamelijk op hun gehoor om de prooien op te sporen.

De oopeningen zijn zeer groot, doch ze vallen niet op omdat ze verborgen worden door het gevederde. Wat het horen van hoge en lage tonen betreft, is hun gehoor vergelijkbaar met dat van de mens. De gevoeligheid is echter veel groter en eerder te vergelijken met het gehoor van een kat. Door de grote gevoeligheid en de doeltreffende bouw en opstelling van de oren, nl. bij vele soorten liggen de oopeningen op ongelijke hoogte in de kop, slaan zij er zelfs in de bewegingsrichting en de snelheid van de prooien juist te schatten. Eenmaal de prooi opgespoord is, zal de uil ze niet meer uit het oog verliezen. De veelbesproken uileogen zijn uiterst verfijnde instrumenten die te vergelijken zijn met een gevoelige camera, uitgerust met een teleobjectief.

Men heeft kunnen vaststellen dat de bosuil 500 maal minder licht nodig heeft dan een mens om voorwerpen te kunnen onderscheiden. Dit uitzonderlijk gezichtsvermogen dankt de uil aan de inwendige bouw en de positie van de ogen. De oogbollen staan vast in de oogkassen, doch de onbeweeglijkheid van de ogen zelf wordt ruimschoots goedge maakt door de zeer beweeglijke hals die in beide richtingen 180° of zelfs 270° kan draaien. Daarbij staan de ogen fel vooraan in de schedel, zodat de uilen, in tegenstelling tot de meeste andere vogelsoorten, een kleiner gezichtsveld hebben, nl. 110° (180° bij de mens) en beschikken zij tevens over een goed stereoscopisch of ruimtelijk zicht, dat hen toelaat afstanden precies te schatten. Daartegenover staat dat de uilen verziend zijn en dat zij een zwak kleurenonderscheidingsvermogen hebben. Deze eigenschappen zijn trouwens van weinig belang voor de uilen aangezien de meeste soorten in de duisternis jagen en zij bij het grijpen of “slaan” van de prooi de ogen ter bescherming sluiten en de nek achterover gooien.

“De ene uil vangt de andere”

De nadering gebeurt geruisloos, geen klepperende vleugels of enig windgeruis zullen hem verraden. Zijn vleugelpennen zijn immers bezet met een laagje dons dat de vleugelslag dempt en de voorste slagpennen zijn voorzien van een kam om het geruis van de wind bij snelle duikvluchten tegen te gaan.

Het verenkleed van de uil is zeer loszittend omdat de dekveren aan de basis ruim voorzien zijn van dons. Dit dichte doch zeer ruimzittende verenkleed biedt een uitstekende bescherming tegen de tanden en de klauwen van de prooidieren die zich niet altijd zomaar gewonnen geven.

Elke poot is voorzien van vier lange stevige klauwen. Om een maximale trefzekerheid te bereiken, kan de uil twee tenen naar voor brengen en twee naar achter, zodat het slachtoffer aan alle zijden de uitweg versperd ziet door acht vlijmscherpe dolken. De “geslagen” prooien worden in hun geheel doorgeslikt. Slechts prooien van grote omvang worden eerst aan stukken getren. Aangezien uilen geen krop bezitten en de maagsappen minder zuur zijn dan bij de roofvogels, zullen de moeilijk verteerbare delen, zoals botten, veren, haren, e.d., later onder de vorm van een braakbal uitgebraakt worden. Door de inhoud van deze braakballen te onderzoeken, krijgt men een goed inzicht in het dieet van de uilen.

Kerkuil met prooi. (foto R. Willcockx)

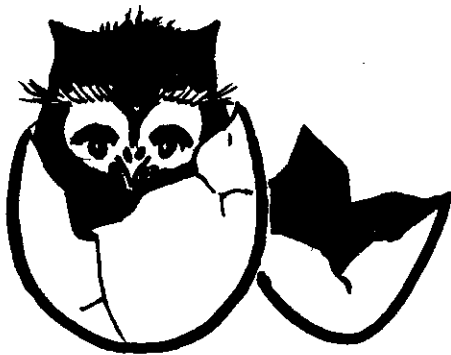
“Uilen broeden uilen”

De keuze van de nestplaats is eveneens sterk soortgebonden. De bosuil, de steenuil en de ruigpootuil kiezen holle bomen of nestkasten. De ransuil gebruikt oude kraai- of eksternesten. De kerkuil broedt op zolders of in nissen van gebouwen. Andere soorten broeden op de grond.

Veel zorg wordt aan de nesten niet besteed en de “uilskuikens” moeten zich vaak tevreden stellen met een naar onze normen stinkende onderlaag van braakballen en prooiresten. Dit maakt voor de uilen trouwens niet veel uit want hun reukzin is zeer weinig ontwikkeld.

Na een broedperiode van een dertigtal dagen worden de kuikens geboren. Daar de eieren meestal met dagen verschil gelegd worden, zullen ook de kuikens fel verschillen in leeftijd en gestalte. Het aantal eieren per legsel, evenals het aantal jongen is zeer afhankelijk van het voedselaanbod. In jaren dat de prooien zeldzaam waren of de jacht door de weersomstandigheden bemoeilijkt werd, stelde men vast dat slechts weinig kuikens de volwassenheid bereikten.

Liever dan het hele legsel ten gronde te zien gaan, zullen de zwaksten door de sterksten verslonden worden en aldus bijdragen tot het voortbestaan van de soort.

“Hij kijkt als een uil in doodsnood”

Hun voedingsgewoonten zijn mede de oorzaak dat vele uilesorten tot de bedreigde diersoorten behoren. Er is o.a. een afname van het aantal prooidieren wegens de toenemende verstedelijking en de gewijzigde landbouwmethoden. Het graan wordt immers in afgesloten silo's bewaard, zodat het beschermd is tegen knaagdieren.

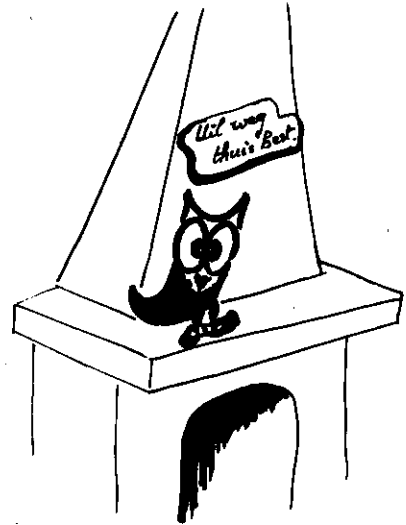
Daarbij eist ook het gebruik van pesticiden nog zijn tol. De uilen staan immers aan de top van de voedselpyramide. Dit houdt in dat de pesticiden en de giftige afvalprodukten van de industrie, in de loop van de verschillende stappen van de voedselketen steeds meer en meer geconcentreerd worden en uiteindelijk bij de uil terechtkomen. Ook al zijn de doses niet direkt dodelijk, toch laten de gevolgen zich gelden. Er is nl. een afname vastgesteld van het aantal vruchtbare eieren per legsel evenals een afname van de eischaaldikte. De dunne eischalen zijn dan ook zeer breekbaar, zodat vele van deze eieren tijdens het broeden stuk gaan. In de eieren konden gifresten aangetoond worden.

Daarnaast komt het voor dat de uilen die tijdens de winter op hun vetreserves moeten gaan teren wegens het ontbreken van prooidieren, zichzelf vergiften. De gifstoffen die vrijkomen bij het afbreken van de vetweefsels, overschrijden dan soms de fatale drempel.

Ook het verkeer eist jaarlijks vele slachtoffers. De jachtmethode van de uilen, waarbij de prooi in een lage scheervlucht wordt opgejaagd, is verantwoordelijk voor tal van dodelijke botsingen met auto's of treinen.

Daarbij mag men niet over het hoofd zien dat vele “vogelliefhebbers” een opgezette uil op hun schoorsteenmantel nog steeds zo aantrekkelijk vinden dat zij er zelfs eentje willen voor neerknallen. De al of niet erkende opzetter zal het bij eventuele controles dan wel als een verkeersslachtoffer voorstellen.

“ 't Is beter met de uil gezeten dan met de valk gevlogen ”

Om te vermijden dat wij in de toekomst alleen nog herinneringen bewaren aan de uilen, dringen beschermingsmaatregelen zich op. Alhoewel zij wettelijke bescherming genieten zijn hun kansen op voortbestaan slechts reëel dank zij een positieve ingesteldheid van het grote publiek.

Inderdaad, het is aan ons om de broedende uilekoppeltjes de nodige rust te gunnen. Oude gebouwen die mogelijke schuilplaatsen bieden voor kerkuilen worden best op een uilvriendelijke wijze verbouwd of aangepast.

Hoe is het gesteld met de kerktoren in uw gemeente? Ook het plaatsen van nestkasten kan voor vele soorten een goed alternatief bieden na het verdwijnen van holle bomen en andere natuurlijke nestholten.

Kortom, het in standhouden van onze uilenpopulatie is de zaak van iedereen.

Indien hieraan aandacht besteed wordt zullen zij ons ook in de toekomst blijven vergoeden door het opruimen van enorme hoeveelheden knaagdieren.

